

Line Joranger

Samfunnsplanlegger og idehistoriker, med doktorgrad i psykologi, forsker ved høgskolen i Sørøst-Norge, Institutt for sosialfag
line.joranger@hit.no

«Hvorfor gjentar dere siste ordet vi sier hele tida?»

Intervju- og samtalemotodikker der poenget er å gjenta det klienten sier, brukes mye i barnevernet i Norge. Stikk i strid med sine intensjoner om empowerment og motivasjon, virker teknikkene i mange tilfeller demotiverende, fremmedgjørende, og objektiverende. Når barn og unge forstår at de blir gjort til objekt for en metode med spesifikke intervjuteknikker, etablerer de, ifølge seg selv, en mistro til både hjelpeapparatet og det mennesket som er satt til å hjelpe dem.

Barnevernsproffene besøkte barnevernsutdanningen og Institutt for sosialfag ved Høgskolen Sørøst-Norge i begynnelsen av studieåret. De oppfordret alle som arbeider med, og for, utsatte barn og unge, til å bruke mer sunn fornuft og mindre standardiserte teorier og metoder. Som barnevernsbarn er barne-

vernsproffene lei av å bli møtt med analytiske blikk som leter etter diagnostiske tegn og forklaringer. Det diagnostiske blikket som leter etter problemer og symptomer er, ifølge barnevernsproffene, et blikk som bidrar til å underkjenne den de virkelig er. Det var særlig én ting barnevernsproffene ba oss om ikke å gjøre, det var å gjenta siste ordet i setningene deres hele tiden. Uten

at barnevernsproffene selv kunne redegjøre for hva dette *gjentakelsesfenomenet* var, kunne de fortelle at denne gjentakelsesteknikken fikk dem til å føle seg mindreverdig, som brikker i et spill de selv ikke kunne påvirke.

Oppfordringer om «ikke å gjenta siste ordet i setningene» viser i realiteten til ulike typer samtaleteknikker for å endre atferd. En

av disse samtaleteknikkene kalles *motiverende samtale* og er en forkortelse av det som på engelsk kalles *Motivation interviewing* (MI). Ifølge Helsedirektoratets nettsider er MI «en klientsentrert, mål-fokusert og evidensbasert samtalemetode, som har som formål å styrke en persons motivasjon til å endre atferd. MI kan for eksempel benyttes i forbindelse med å endre «levevaner, alkoholkutt eller røykeslutt.» MI er slik sett, en standardisert intervjumetodikk for å «øke betydningen av det klienten sier ved selektiv bruk av mikroferdigheter». Ved «selektive bruk av mikroferdigheter» må man ifølge Helsedirektoratet ha en fornemmelse av hva man vil ta være på av det klienten sier, for å øke betydningen av det. La oss ta et eksempel: Hvis barnet eller ungdommen avslutter setningen sin med noe barnevernspedagogen/terapeuten ønsker å øke betydningen av, som for eksempel; «jeg liker ikke skolen», gjentar barnevernspedagogen/terapeuten ordet «skolen?» eller frasen «liker ikke skolen?» for å få ungdommen til å gå videre med dette temaet.

MI er en anerkjent og mye brukt metode når man vil endre barn og unges atferd. Studentene lærer om den, og den benyttes ofte innenfor private og offentlige hjelpe- og omsorgsinstitusjoner. I Norge er MI og/eller tilsvarende samtaleteknikker og metoder, presenter i bøker som «Profesjonelle barnesamtaler: Å ta barn på alvor» (Gamst, 2011) og «Sam-

taler med barn: Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner» (Øvreeide, 2009). I fjor ble den svenske utgaven av boken «MI: Motiverande samtal», fra 2010, utgitt på norsk under tittelen «MI: Motiverende samtaler: En praktisk håndbok for sosialt arbeid med eksempler fra Nav, rusfeltet, barnevern og kriminalomsorgen» (Ivarsson, Ortiz, & Wirbing, 2015). I forordet til sistnevnte bok står det:

«MI er metoden som passer i alle sammenhenger når man ønsker å motivere en annen person til å endre sin atferd. (...) Det viktigste for hjelperen er derfor å lytte fullt og helt, forsøke å forstå klienten og å stimulere og forsterke skritt for skritt som går i riktig retning. Med et populært begrep er MI en empowerment-metode, som hjelper klienten til å «ta makten» i sitt eget liv for å kunne skape en bedre og mer meningsfylt tilværelse for seg selv og sin familie.» (Ivarsson, et al., 2015, s. 5)

Demotiverende og fremmedgjørende samtaler

Barnevernsproffene har i sin runde i det terapeutiske og barnevernsfaglige Norge vært utsatt for intervju- og samtalemetodikker med gjentakelsesporteføljer, og deres budskap er tydelig: Metoden virker, stikk i strid med sine intensjoner om empowerment og motivasjon, i mange tilfeller demotiverende, fremmedgjørende, og objektiverende. Når de forstår at de blir gjort til objekt for en metode med spesifikke intervjuteknik-

ker, etablerer de, ifølge seg selv, en mistro til både hjelpeapparatet og det mennesket som er satt til å hjelpe dem.

Barnevernsproffenes erfaringer med gjentagelsesteknikken, passer dårlig med Haldor Øvreeides (2009, s. 234) påstand om at gjentagelsesteknikker er den enkleste og mest effektive måten å forsterke barnets formidling på. Han skriver: «Den enkleste og mest effektive måten å forsterke barnets formidling på, er ved at den voksne ganske enkelt gjentar helt ordrett setningen eller utvalgte ord fra barnets utsagn.» Særlig i begynnelsen av samtalen vil det, ifølge Øvreeide, stimulere barnet til videre samtale dersom vi direkte gjentar det meste av det barnet sier. Senere i samtalen, ved å gjenta utvalgte ord og uttrykk i barnets siste utsagn, vil dette kunne brukes selektivt til å styre barnet mot de temaene som er av interesse ut fra vår intensjon med samtalen. Ifølge Øvreeide vil barnet vise mest interesse for å gå videre på det som er løftet opp, fordi det får bekreftet innholdet på disse utsagnene. Han mener at dersom vi starter et utsagn uten å fullføre det, vil det vanligvis gi en impuls hos den andre til å prøve å fullføre utsagnet. Det vil i denne sammenheng hjelpe om man knytter et spørrende eller lett undrende tonefall til det man sier eller spør om. For å trene på metoden oppfordrer Øvreeide oss til å gjenta ord og uttrykk i det «skjulte» i dagliglivets samtaler med voksne og

barn (Øvreide, 2009, s. 235).

Det paradoksale i disse mer eller mindre tekniske beskrivelsene av samtaler med barn og unge, er at barn og unge (og voksne for den saks skyld), vanligvis lynraskt oppfatter når de blir møtt med metodisk avstand. De kan, ifølge barnevernproffene, på sekunder lokalisere hvem de har med å gjøre, det vil si om personen de møter er et ydmykt undrende medmenneske eller en observerende avstandstagende pedagog og/eller terapeut. Å være profesjonell, er i barnevernproffenes øyne å vise ekte medmenneskelighet, det vil si ekte kjærlighet, ekte ydmykhet, ekte åpenhet og ekte vilje til å la barn og unge være med på å bestemme hva som til enhver tid er viktig og mindre viktig i livene deres.

En annen samtalemotodikk som vektlegger gjentagelsesprinsippet er Den Dialogiske Samtalemotoden, DCM. I boka «Profesjonelle barnesamtaler: Å ta barn på alvor» (2011), gjennomgår forfatter Kari Trøften Gamst denne metodikken grundig og eksemplarisk. Betegnelsen DCM (Dialogical Communication Method) skyldes at samtalemotoden er tilpasset og implementert til asylintervjuer med barn i EU-landene. Likevel mener forfatteren at den strukturerte og faseindelte motoden som DCM legger opp til, også egner seg innenfor barnesamtaler i barnevernet, der målet er å innhente korrekt informasjon og bidra til varig praksisendring. En av motodens styrker, er iføl-

ge Gamst, at den skiller mellom intervjuetoder som rene teknikker som kan tilpasses hver enkelt barn, og de holdningene som må ligge til grunn for å gjennomføre et dialogisk intervju tilpasset hver enkelt barn.

Metoden vektlegger at du ikke skal gå videre i samtalen med barnet før du har oppnådd god kontakt, og det skilles mellom åpen og lukket kommunikasjon, og aktiv og passiv lytting.

Gjentagelsesprinsippet oppfattes som svært effektivt under aktiv lytting: «Det formidler at informasjonen er oppfattet, at du deltar og følger med. Barnet får med dette et indirekte signal om å fortsett fortellingen» (Gamst, 2011, s. 156). Gjentakelsesprinsippet oppfattes også som effektivt når det gjelder å få fram sannferdig informasjon. En utfordring for den voksne er i dette tilfellet å være både nøytral, fokuset og tydelig. Ved å bruke barnets egne ord uten å føye inn noen form for spørsmål, skal man drive fortellingen videre med en enkel åpen oppfordring om å si mer. Det handler i mange tilfeller, ifølge Gamst, om å få barnet til å våge å gå inn i det vanskelige:

«For å fastholde retning og utdype og drive innholdet videre innen det aktuelle beskrivelseslaget, er bruk av barnets egne ord fra fortellingen de beste ledetrådene. Utsagn fra barnet hentes opp som 'nøkler' og 'døråpnere': De fungerer som kontekstinnføring og viktige holdepunkter som oppmuntrer barnet til å fortelle om tema-

er du vil vite mer om. (Gamst, 2011, s. 261)

I følge Gamst er barnets egne ord og utsagn ledetråder, et «gullkort» som på en naturlig måte bidrar til å føre dialogen videre. Det er kort du plukker opp og samler på, for å skape tillit samtidig som du får tak i informasjon barnet selv ikke nødvendigvis vektlegger som betydningsfullt.

Alle bøkene vist til her synes å ha en oppriktig hensikt om å hjelpe barn og unge som trenger det på en systematisk og evidensbasert måte. Men barn som trenger hjelp, er ofte barn som aldri har møtt den anerkjennelsen som skal til for å stole på et annet menneske. Å bli møtt med metodisk og instrumentell avstand er det siste disse barna trenger. Når det er sagt, er det helt sikkert mange erfarne og trygge terapeuter og barnevernspedagerer der ute som kan være i stand til å bruke gjentagelsesteknikkene med gode resultater, det vil si uten å fremmedgjøre barnet. Men i den utstrekning gjentagelsesteknikkene brukes innenfor dagens utdanningssektor og innenfor dagens private og offentlige hjelpapparatet synes teknikken å virke mer maktsentrert og fremmedgjørende enn tillitsskapende og frigjørende.

Metoder krever kritisk refleksjon

Samtidig som studentene innenfor ulike sosialfaglige utdanninger blir introdusert for samtalemotoder som har gjentagelsesteknik-

ken som sitt hovedpoeng, introduseres de også for det man kaller kritisk teori, uten at lærerne nødvendigvis knytter disse to temaene sammen, slik blant annet den tyske filosofen Jürgen Habermas mener man bør gjøre. Habermas sine kritiske og Max Weber-inspirerte refleksjoner over det moderne samfunnets iver etter å ta i bruk målrasjonelle og tekniske metoder og løsninger innenfor alle fagområder, også det sosialfaglige, uten å reflektere hva dette gjør med vår forståelse av verden og det å være menneske, er kjent for mange.

I sitt hovedverk «Erkjennelse og interesse (Erkenntnis und Interesse)» (Habermas, [1968] 1971), hevder Habermas at den menneskelige erkjennelsen styres av tre typer interesser; den tekniske, den praktiske og den frigjørende. Disse tilsvarende henholdsvis den naturvitenskapelige, den humanistisk-hermeneutiske og den samfunns-kritiske vitenskapen. Sosialfagene som vitenskap og praksis har kanskje først og fremst den humanistiske og samfunnskritiske vitenskapen som sitt utgangspunkt. I boken kritiserer Habermas positivistenes tro på at naturvitenskapens målrasjonelle tenkning også kan levere allmenngyldige og verdifrie vitenskapsmodeller innenfor de humanistiske og samfunnsvitenskapelige disiplinene. Han advarer mot denne form for tenkning fordi han mener den reduserer fornuften til å gjelde en form for subjekt-objekt-relasjon, der man antar at subjektet er et iso-

lert individ som nøytralt kan påvirke og kontrollere objektene det omgås. Konsekvensen er, ifølge Habermas, at det vi forstår med fornuft reduseres til et begrep om instrumentell rasjonalitet, basert på et ønske om å få full kontroll og herredømme over empiriske fakta (naturen/objektene i verden). I denne tenkningen blir alle målrasjonelle metoder redusert til en kynisk avveining mellom mål og midler.

Som vi ser, retter Habermas sin kritikk seg først og fremst mot den instrumentelle fornuft, hvor handling og intervjuetoder kan beskrives i en mål-middel rasjonalitet. Her mangler det, ifølge Habermas, en kritisk diskusjon om selve målene, om hvorfor det er blitt så viktig å endre barn og unges atferd gjennom evidensbaserte standardiserte gjentakelsesteknikk? (Når vi nå vet at mange barnevernsbarn opplever de evidensbaserte gjentakelsesteknikkene som fremmedgjørende, er det enda større grunn stil å stille akkurat dette spørsmålet.) For det andre kritiserer Habermas det han oppfatter som en begrenset oppfatning av sannhet. Han mener det å skue etter evidensbaserte og logiske sannhetsrekkefølger med mål om å holde følelser og subjektivitet utenfor, foredler ideen om det objektive, generelle og allmenne. I en slik tenkning blir fornuften selv medskyldig i objektiveringen, instrumentaliseringen og uttømmelsen av den menneskelige livsverdenen.

Instrumentell fornuft – sosialfagenes tenkning og praksis?

I sin bok kritiserer ikke Habermas fornuften i sig selv, han kritiserer at man reduserer fornuften til instrumentalisme med mål om å beherske verden, en verden som også innebærer de små utrygge menneskene man er satt til å hjelpe. Min antakelse er at man innenfor dagens helse- og sosialsektor har latt seg forføre av en ideologi som vektlegger det Habermas kaller *instrumentell fornuft*. Den fordrer at man tar i bruk evidensbaserte målbare samtaleteknikker overfor sårbare barn og unge med den konsekvens at de i møte med hjelpeapparatet føler seg forlatt og fremmedgjort. Vi vet at offentlige styringssystemer de siste tiårene har beveget seg mer og mer i retning av å søke etter standardiserte mål på ytelse gjennom å definere mål og «objektive» indikatorer på metoder og handlinger, helst kvantifiserbare. Dette er en trend som ikke minst har fått fotfeste innenfor sektorer som jobber med utsatte mennesker, paradoksalt med tanke på at hver og en av dem bringer med seg sin egen subjektive livsverden. Dette er en livsverden, som i sin praktiske utlevelse synes å kollidere fullstendig med den målrasjonaliteten han eller hun må inn i for å få hjelp.

Ifølge Habermas er det umulig å skille mellom det han kaller objektive *erkjennelser* og subjektive *interesser*, fordi *erkjennelsesinteresser* avhenger av de livs- og handlings-sammenhenger som hvert enkelt

menneske inngår i. Vi trenger derfor en definisjon av rasjonalitet og fornuft som er bredere enn den instrumentelle tekningen, og som gjør det mulig å reflektere over de bakenforliggende ideene bak målene, for slik å inkorporere den subjektive delen av erkjennelsen.

Habermas skiller i denne sammenheng mellom tre former for handlinger som han mener stimulerer til tre ulike former for erkjennelsesinteresser. Den første dreier seg om at vi gjennom arbeid kan oppnå erkjennelse i form av forklaringer som kan hjelpe oss med å beherske våre fysiske omgivelser, for slik å oppnå erkjennelse om den ytre naturen. Dette kaller Habermas for den *tekniske erkjennelsesinteressen*. Den andre handlingsformen dreier seg om at vi gjennom interaksjon med andre mennesker, der vi forsøker å forstå eller tolke språk, motiver, mimikker og gester, kan oppnå erkjennelse av hvordan vi kan kommunisere med våre medmennesker. Denne form for erkjennelse kaller Habermas for den *praktiske erkjennelsesinteressen*. Den tredje handlingsformen tar for seg hvordan vi gjennom selvrefleksjon kan oppnå erkjennelse av den indre naturen. Dette kaller han for den *frigjørende erkjennelsesinteressen*.

Vi må oppøve den frigjørende erkjennelsesinteressen

Den frigjørende erkjennelsesinteresse er, ifølge Habermas, rettet mot å frigjøre seg fra stivnede og illegitime strukturer og model-

ler. For å åpne opp for en slik frigjøring trenger man å oppøve et kritisk perspektiv på egen yrkesutøvelse. Det kritiske perspektivet kan bestå i å undersøke når og hvor enigheten om ideer og forestillinger er rasjonelt begrunnet, når og hvor de samme ideene og forestillingene er i overensstemmelse med allmenne interesser, og når og hvor de er uttrykk for illegitim maktanvendelse, bedrag og/eller manipulasjon. Ifølge Habermas kan makt være funksjonelt når den forstås som et middel til effektiv organisering i streben etter felles mål. Faren er at de samme målene også kan være undertrykkende og et resultat av en type samfunnsideologi som presser en til å tenke og handle på måter som verken gagnar en selv, som yrkesutøver, eller dem man er satt til å hjelpe. Barnevernsproffenes tilbakemeldinger på at intervju- og samtalemetodikker med gjentakelsesteknikker, stikk i strid med sine intensjoner om empowerment og motivasjon, virker demotiverende, fremmedgjørende og objektiverende, kan tyde på at vi er fanget inn i det Habermas kaller en instrumentell fornuft, som vi ikke klarer å avsløre eller frigjøre oss fra.

Å ta mennesker på alvor krever sunn fornuft

Dette bringer meg over til professor emeritus i psykologi Jan Smedslund og hans «common sense» psykologi. I utallige internasjonale og nasjonale artikler, og

ikke minst i boka «Dialogues about a new Psychology» (2004) oppfordrer Smedslund terapeuter og andre hjelpere til å slutte å endimensjonalt utvikle og anerkjenne teorier, diagnosesystemer og fikserte teknikker for praksis. I stedet bør man klargjøre og systematisere egne begreper i et forsøk på å forstå dem man skal hjelpe ut ifra sunn fornuft (common sense). Mange har stilt seg uforstående til Smedslunds synspunkter, men ifølge barnevernsproffenes ser det ut til at Smedslund har utviklet en forståelse av samspillet mellom mennesker (terapeuten og den hjelpetrengende) som de etterlyser i hele hjelpeapparatet.

I likhet med barnevernsproffene oppfordrer Smedslund oss til å nærme oss en viten om mennesket ved å forsøke å klargjøre og systematisere det vi alle kan og må ta for gitt når vi forholder oss til andre mennesker og oss selv. I likhet med barnevernsproffene ber han oss om ikke å identifisere oss med bestemte teorier eller metoder, men å være en kreativ altmuligmann- og kvinne. Smedslund mener vi bør bruke alt som i hvert unike tilfelle kommer i vår vei for å løse de problemene vi oppfatter er til stede. Han mener vi kan komme til å ignorere det funksjonelle og unike i et menneske eller i en situasjon om vi blindt følger én eller flere bestemte teorier og metoder. I følge Smedslund blir empiri viktig først når man søker viten om noe man ikke kan vite a priori, det vil si uavhengig av sansene. Saken er

at vi alle, rent fornuftsmessig, kan forstå at et barn som aldri har opplevd kjærlighet kan trenge akkurat dette i møtet med hjelpeapparatet. Vi kan også rent fornuftsmessig (a priori) forstå at andre mennesker, i likhet med oss selv, ønsker anerkjennelse, forutsigbarhet og fravær av psykisk og fysisk smerte.

Sosialfagene må utfordres

Barnevernsproffenes fortellinger utfordrer et helt akademisk og

terapeutisk apparat som er satt til å handle og praktisere etter evidensbaserte metoder og teorier, som MI. For å øke forståelsen av hvorfor vi innenfor helse- og sosialfagutdanningene anerkjenner visse metoder og teorier som viktigere enn andre, og ikke minst for å klargjøre og systematisere våre egne begreper og teorier (jf. Smedslund), vil jeg utfordre både helse- og sosialfagutdanningene og dagens helse- og sosialsektor til kritisk å reflektere over egen prak-

sis- og forskningstradisjon. Hvorfor og hvordan er den blitt som den er blitt? Historien viser at dagens helse- og sosialfagutdanning og dagens helse- og sosialsektor ikke bare er vokst fram av nødvendighet, men av politiske valg. Disse synes å ha gagnet sektorens akademiske og evidensbaserte interesser minst like mye som det gagnar de som virkelig trenger det.

REFERANSE

Gamst, Kari Trøften (2011).

Profesjonelle barnesamtaler: å ta barn på alvor. Oslo: Universitetsforlaget.

Habermas, Jürgen ([1968] 1971).

Knowledge and human interest. Boston: Beacon Press.

Helsedirektoratet.no (2015).

Motiverende intervju (MI) Hentet 07.12.2015, fra Helsedirektoratet:

<https://helsedirektoratet.no/motiverende-intervju>

Ivarsson, B. H., Ortiz, L., & Wirbing,

P. (2015). *MI - motiverende samtaler: en praktisk håndbok for sosialt arbeid: med eksempler fra NAV, rusfeltet, kriminalomsorgen og arbeid med ungdom* (E. Aspelund, Oversetter). Oslo: Gyldendal akademisk.

Smedslund, Jan (2004). *Dialogues*

about a new psychology. Chagrin Falls, Ohio: Taos Institute.

Øvreide, Haldor (2009). *Samtaler*

med barn: metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner (3. utg.). Kristiansand: Høyskoleforlaget.